

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ХІМІЇ

Куленко О.А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Сучасна система освіти в Україні спрямовує свої зусилля на те, щоб кожний учень мав найсприятливіші умови для свого розвитку й саморозвитку. Випускник середньої школи має бути соціально адаптованим у суспільстві. Тому головним завданням освіти є не просто дати учневі міцні знання, але й сформувати вміння самостійно їх одержувати, аналізувати, використовувати на практиці та орієнтуватися в потоці різноманітної інформації. Завдання сучасного вчителя – відібрати зі своїх методичних надбань усе прогресивне і змінити, модернізувати, трансформувати навчальний процес так, щоб забезпечити виконання завдань, поставлених перед школою в основних освітянських документах.

Результатом навчання у загальноосвітній школі визнається рівень навчальних досягнень та компетентність учнів. Компетентність є інтегрованим результатом навчальної діяльності школярів. Сьогодні, освіта безпосередньо пов'язується з успішним формуванням в молоді умінь самостійно вчитись, критично мислити, користуватися комп'ютером, оволодівати іноземними мовами, прагнути до самопізнання та самореалізації в різних видах діяльності, опановувати практичні вміння та навички, необхідні для життєвого та професійного вибору. Саме компетентності, на думку багатьох зарубіжних експертів, є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність учня (випускника) до життя, його подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства [6].

У педагогічній науці єдиного підходу до визначення поняття «компетентність» ще не вироблено. Розглянувши дефініції основних понять «компетенція» та «компетентність», ми дотримуємося думки, що ці ключові поняття не є синонімами, хоча за значенням близькі. «Компетенція» – це добра обізнаність у будь-чому. «Компетентність» – це здатність людини адекватно діяти, ефективно розв'язувати актуальні проблеми в різних сферах життєдіяльності, проявляти знання і вміння у певних практичних ситуаціях. Попри всю різноманітність понятійних визначень, більшість науковців виділяють суттєві ознаки компетентності:

- 1) базується на знаннях, досвіді, системі цінностей особистості, набутих і розвинутих, завдяки навчанню;
- 2) дозволяє адекватно діяти у життєвих ситуаціях, ефективно розв'язувати проблеми, що виникають у реальному житті;
- 3) включає в себе здатність мобілізувати наявні знання, приймати обґрунтовані рішення та відповідати за результати власних дій [3].

Існує дуже достатньо підходів до визначення структури компетентності особистості. Відзначаючи, що компетентність є складним утворенням, інтегрованим результатом навчання, більшість дослідників виділяють види компетентностей [6]:

1. Соціальні компетентності, що пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості.

2. Мотиваційні компетентності, що пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості.

3. Функціональні компетентності, що пов'язані з умінням оперувати науковими знаннями, фактичним матеріалом.

Міжнародною комісією Ради Європи названі та схарактеризовані основні групи ключових компетентностей:

– соціальні (характеризують уміння людини повноцінно жити в суспільстві) – брати на себе відповідальність, приймати рішення, робити вибір, безконфліктно виходити з життєвих ситуацій, сприймати діяльність демократичних інститутів суспільства;

– полікультурні – не тільки оволодіння досягненнями культури, а й розуміння та повага до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища;

– комунікативні – вміння спілкуватися усно та письмово рідною та іноземними мовами;

– інформаційні – вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел;

– саморозвитку й самоосвіти – мати потребу й готовність постійно навчатися протягом усього життя;

– продуктивної творчої діяльності [8].

Ключові компетентності особистості пов'язані з формуванням загальнопредметних та предметних компетентностей. Можливості навчальних предметів щодо формування основних груп компетентностей учнів розглядаються в роботах І. В. Родигіної. Проблема формування комунікативної компетентності учнів відображена в багатьох соціальних, психологічних, лінгвістичних дослідженнях з різних точок зору. Соціологи і психологи (А. А. Бодальов, А. Б. Добрович, Є. Я. Малібурда, Л. А. Петровська, Є. В. Руденський та ін.) пов'язують її з розвитком умінь давати соціально-психологічний прогноз ситуації спілкування, програмувати цей процес, вживаючись в атмосферу комунікативної ситуації і здійснювати управління процесом спілкування групи, колективу, команди [7].

Для формування комунікативної компетентності в учнів необхідно розвивати функції спілкування, види спілкування і засоби спілкування. Основним засобом спілкування є мова, яка є провідним показником рівня сформованості комунікативної компетентності. Мова є засобом діяльності людини, відображенням її внутрішніх образів і результатом розумової діяльності. Слова, що утворюють мову, задають способи дії притаманні

певному стану. Мова також є особливим аспектом розвитку мислення. Розвиток мовлення дитини значно впливає на її розумові здібності та розвиненість мисленнєвих операцій. Тому плануючи уроки хімії варто продумувати методи розвитку мови та спілкування. Спілкування реалізує не лише комунікативні потреби, а виявляє пізнавальні та когнітивні особливості людини. Перехід від внутрішньої мови та зовнішньої – ефективний прийом у навчанні: «Розмірковуй вголос» і дитина знаходить потрібне рішення проблеми, навіть без підказок [3].

Формуванню комунікативної компетентності учнів сприяють такі технології, як: інтерактивне навчання, технологія розвитку критичного мислення, проектна технологія, ігрова технологія. Інтерактивне навчання, на думку Є. І. Коротаєвої, це навчання, «занурене» у спілкування. Уроки інтерактивного навчання надають учням можливості для формування основних пізнавальних і громадянських умінь, а також навичок і зразків поведінки в суспільстві. Інтерактивні форми роботи сприяють розвитку ініціативи, незалежності, уяви, самодисципліни, співпраці з іншими учнями. Вони стимулюють розвиток когнітивних процесів, залучають до активної участі у процесі навчання, заохочують працювати разом, висловлювати свої думки, виражати почуття та використовувати свій досвід, брати на себе відповідальність за навчання та розвивати вміння вчитися [7]. Особливостями навчального процесу, побудованого на засадах критичного мислення, є такі:

- у навчання включаються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня;
- навчальний процес обов'язково організовується як дослідження учнями певної теми, що виконується шляхом інтерактивної взаємодії;
- результатом навчання є вироблення власних суджень через застосування певних прийомів мислення;
- викладання є оцінюванням результатів із використанням зворотного зв'язку «учні – вчитель»;
- критичне мислення потребує навичок оперування доводами та формування умовиводами;
- відповідальність вимагає достатньої мотивації учнів до розв'язання певних проблем.

Для технології критичного мислення характерні переважання інтерактивних методів, формування комунікативної культури, акцент на парну та групову форми роботи, що розвиває соціальні навички. Серед методичних прийомів цієї технології, що можуть знайти своє місце на уроках хімії – парна-груповою робота: «мозкова атака», ключові терміни; знаємо – бажаємо дізнатися – дізналися; швидке письмо; семантична карта; ходимо навколо, говоримо навколо; обміркуйте – об'єднайтеся у пари – обміняйтеся думками; схема Венна; ажурна пилка; взаємоопитування; взаємонавчання; підбиття підсумків у парах; складання сенкану; рецензування усних відповідей товаришів, ходу рішення задачі біля дошки, відповіді на питання та ін. [5].

Одним із кращих прикладів формування та розвитку життєвих компетентностей учнів є проєктна методика. Саме цей метод стимулює природну допитливість та творчий потенціал. Метод проєктів завжди зорієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують протягом визначеного часу. Діти вчаться на власному досвіді й досвіді своїх товаришів, бачать результати своєї власної діяльності. Завдяки методу проєктів можна вирішити безліч завдань, зокрема активізувати мислення учнів та задовольнити природну допитливість і дослідницький інтерес. Для цього необхідно: сформувати в учнів навички роботи; навчити їх самостійно аналізувати й відтворювати потрібну інформацію. У результаті спільної діяльності відбувається формування внутрішніх та соціальних мотивів як на уроках, так і в позаурочній роботі [4]. Формуванню комунікативної компетентності у процесі навчання хімії сприяє:

1. Забезпечення розвитку монологічного мовлення учнів через проведення усного опитування:

- аналізу та самоаналізу відповіді;
- учнівських повідомлень;
- захистів творчих робіт, проєктів, рефератів;
- доповідей;
- висування гіпотез.

2. Забезпечення розвитку діалогічного мовлення учнів через проведення:

- бесід;
- взаємоопитування;
- диспутів;
- семінарів;
- конференцій;
- мозкового штурму;
- обговорення проблем у групі;
- дидактичних ігор комунікативної спрямованості.

3. Забезпечення розвитку писемного мовлення учнів через написання:

- повідомлень;
- рефератів;
- письмових рецензій;
- хімічних казок.

4. Забезпечення розвитку культури мовлення учнів через дотримання:

- норм сучасної літературної мови та вимог нової хімічної номенклатури;
- вимог використання наукового лексикону [2].

Основними показниками сформованості в учня комунікативної компетентності можна вважати: бажання активно спілкуватися; розуміння того, що у оточуючих може бути інша точка зору, може навіть не збігатися з власною; уміння ясно висловлювати свою думку, задавати питання, здійснювати контроль над діями товаришів; наявність власної думки, вміння домовлятися з партнерами і знаходити спільне рішення; уміння аргументувати

свою точку зору і координувати дії своїх партнерів відповідно до неї; взаємодопомога при співробітництві; знання правил і норм спілкування; уміння вирішувати конфлікти [1].

Список використаних джерел:

1. Божович Е. Д. Возможности и ограничения коммуникативной компетенции подростков // Психологическая наука и образование. – 1999. – № 2. – С.64–65.
2. Власова Л. Д. Формування комунікативної компетентності на уроках хімії // Розвиток інтелекту та пізнавальної активності учнів на уроках хімії. – Х.: Основа, 2008. – С. 25–32.
3. Гурняк І. А. Методика реалізації компетентного підходу в процесі навчання хімії. – Суми: СДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. – С. 17.
4. Загнибіда Н. М. 3-14 Метод проектів на уроках хімії. – Тернопіль-Харків: Ранок, 2011. – 128 с.
5. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів / наук. ред. Пометун О. І. – К.: Видавництво «Плеяди», 2006. – 220 с.
6. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні (Рекомендації з освітньої політики). – К., 2003. – С. 13–43.
7. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Наук. метод. посіб. / За ред. О. І. Пометун. – К.: Вид-во А.С.К., 2004. – С. 140.
8. Родигіна І. В. Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання / Настільна книга педагога / Упоряд.: Андрєєва В. М., Григораш В. В. – Х.: Вид. група «Основа», 2006 – С. 201–228.